

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Vliv masmédií na sexuální výchovu mládeže

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce :

Doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracoval :

Petr Šupík

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vliv masmédií na sexuální výchovu mládeže“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....

Petr Šupík

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoráňkovi, CSc. za velmi vstřícnou a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování této práce.

Rovněž bych chtěl poděkovat své manželce a současně spolužačce, která mi poskytla potřebné rodinné zázemí a klid pro zpracování mé bakalářské práce.

Nasavrky, 22. února 2005

Petr Šupík

Obsah

ÚVOD	5
1. SEXUÁLNÍ VÝCHOVA MLÁDEŽE A ÚLOHA JEDNOTLIVÝCH MÉDIÍ JAKO ZDROJŮ INFORMACÍ	8
1.1. Úloha novin a časopisů při sexuální výchově mládeže	12
1.2. Úloha televize, rozhlasu a filmových nosičů při sexuální výchově mládeže	15
1.3. Úloha internetu při sexuální výchově mládeže	16
2. NEGATIVNÍ VLIVY PŮSOBNÍ MASMÉDIÍ NA SEXUÁLNÍ VÝCHOVU MLÁDEŽE	19
2.1. Pornografie	20
2.2. Sexuální deviace	25
2.3. Sexuální delikvence a kriminalita	27
2.4. Prevence a ochrana před negativními vlivy masmédií	29
3. MASMÉDIA JAKO PROSTŘEDEK PREVENTIVNÍHO PŮSOBNÍ NA MLÁDEŽ	31
3.1. Plánované rodičovství	32
3.2. Masmédia a sexuální výchova jako prevenční faktor předcházení závažných nemocí HIV/AIDS	36
3.3. Masmédia a sexuální výchova jako prostředek posílení partnerských a etických hodnot	39
ZÁVĚR	41
RESUMÉ	43
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	45
POZNÁMKY A ODKAZOVÝ APARÁT	47
PŘÍLOHY	

Úvod

V životě současného člověka stále roste význam mezilidské komunikace jako formy sociálního styku spočívající ve sdělování informací. V poslední době, přes existenci různých druhů komunikace, se stále častěji uplatňují média (sdělovací prostředky), jako zprostředkovatelé informací. Zejména masmédia (hromadné sdělovací prostředky) umožňují ovlivňování velkých skupin lidí najednou a v poslední době i jejich aktivní zapojení do komunikace. Ve 20. století prošla prudkým vývojem jak tradiční média tištěná (knihy, časopisy), tak média zaměřená na akustické nebo obrazové zpracování informací (film, rozhlas, televize). Značně rozšířila svoji nabídku z hlediska obsahu i metod, zvýšila dosah, vliv a význam. V posledních desetiletích je doplnila média spjatá s rozvojem elektronických technologií (počítače, mobilní telefony, Internet).

S nebývalou rychlostí a razancí se nové formy komunikace staly součástí denního života rostoucího okruhu příslušníků společnosti. Prostupují také volný čas na všech úrovních – od individuální po celospolečenskou, od místní po světovou – a všechna tato prostředí pomáhají spojovat. Jejich působení má však také odvrácenou stranu. Jednak přecenění diváckého a uživatelského přístupu na úkor vlastní aktivity a spoluúčasti, jednak propagaci násilí, šíření pornografie a dalších negativních jevů.

Média však mohou být i nositelem pozitivního vlivu působení na lidskou populaci. Jedním z mnoha takových vlivů může být implementování sexuální výchovy do komunikace s dětmi a mládeží, jako nezbytném prvku jejich správného psychického vývoje a sexuálního chování. Odborníci právem poukazují na to, že sexuální výchova je širším pojmem, než tradiční

rodinná výchova, kterou v sobě zahrnuje. Bylo by totiž naivní předpokládat, že třeba problémy předmanželské sexuality, onanie, homosexuality, ale i důraznou prevenci sexuálního zneužívání dětí můžeme jednoznačně zahrnout pod pojem rodinná výchova. Naproti tomu kultivovanost partnerských vztahů, vzájemná úcta, pocit zodpovědnosti, ale i láska jsou nesporně sexuální výchovou hodnou následování.

Po více než třiceti letech sexuální revoluce je předmanželský i mimomanželský styk, potraty, homosexualita, promiskuita, pornografie a prostituce nedílnou součástí chování nejen západní, ale i naší společnosti. Roste počet rozvodů, rozvrácených rodin a počet nemanželských dětí. Dostávají se příznaky citového strádání, rostoucí agresivity až po naprostou neschopnost jedince vyjadřovat soucit ke svému okolí. Fyzické násilí je projevem agrese stále mladších dětí. Psychopatie dětí a mladistvých dosahuje alarmujících proporcí. Každý z výše nastíněných problémů nějakým způsobem souvisí se sexualitou.

Děti a mladí lidé se s médii denně setkávají v rodině, škole i ve volném čase. Možnosti pro jejich využívání se jim nabízejí již v předškolním věku. Prostřednictvím médií děti a mladí lidé získávají informace o světě dospělých, ale i vrstevnících, uspokojují a rozvíjejí své zájmy, inspirují se pro nové způsoby relaxace a zábavy. Společně s médii prožívají chvíle napětí, dobrodružství, radosti stejně tak jako chvíle strachu, úzkosti a psychického strádání.

Nedílnou součástí širšího rámce sexuální výchovy, osvěty a informovanosti je i úloha médií, jako nezanedbatelný element při působení na mladou generaci. Roste úloha audiovizuálních a tištěných médií. Vzhledem k míře dostupnosti roste vliv elektronických médií jako Internetu apod.

Ve své bakalářské práci bych se chtěl zamyslet nejen nad příčinami a důsledky vlivu masmédií na sexuální smýšlení mládeže, ale především postihnout či zachytit předěl mezi negativním dopadem na výchovu mládeže a zdravou formou působení sexuální výchovy, která je-li správně zasazena do širšího rámce výchovy, vede později k vytvoření a posílení partnerských a etických hodnot.

1. Sexuální výchova mládeže a úloha jednotlivých médií jako zdrojů informací

Už samotná definice sexuální výchovy podléhá často názorovým zmatkům v důsledku lexikálních nepřesností. Jak uvádí R. Uzel, samotné slovo sex a sexualita má v různých jazykových oblastech různou náplň, takže se často stává, že i v rámci sjednocené Evropy, se diskuse stává jakýmsi „babylónským zmatením jazyků“. Určité nejasnosti se projevily především v informování veřejnosti. Je tedy velmi prospěšné upřesnit především samotný pojem sexuální výchova, která má v různých zemích často rozdílné názvy, i když její obsah se liší jen nepatrně.

Zcela specifickou situaci můžeme pozorovat třeba v některých oblastech rozvojového světa, kde v popředí stojí populační výchova s hlavním důrazem na regulaci rozmnožování. Klade důraz na antikoncepci a na morální zodpovědnost za demografickou explozi.

V některých severských zemích (Dánsko, Finsko), ale také ve Velké Británii, se používá termín výchova k mezilidským vztahům a ke komunikaci. Jak už název napovídá, zabývá se navíc psychologickými, sociálními a kulturními aspekty lidského partnerství, učí mládež komunikačním dovednostem a vytváří žebříček etických hodnot.

Pro bývalé socialistické země, ale také pro jihoevropské země s latinskou kulturou (Itálie a Portugalsko, ale také do jisté míry i Francie a Turecko) je charakteristický termín rodinná výchova. Ta je zaměřena především na kultivaci budoucího manželského a rodinného života. Rodičovství je zde považováno za základní hodnotu a cíl každého lidského jedince.

Ve Švédsku a v USA je sexuální výchova jakousi syntézou všech výše uvedených směrů. Představuje nejen přípravu na sexuální život, ale vychovává k mezilidským a rodinným vztahům. Klade důraz na antikoncepci a prevenci sexuálně přenosných nemocí, ale řeší i psychologické a psychosexuální problémy spojené s každým partnerským soužitím. Sexuální výchovu v tomto pojetí takto ostatně chápe i Mezinárodní federace pro plánované rodičovství (IPPF), v souladu se Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Uplyne zřejmě asi ještě hodně času než v naší jazykové oblasti zdomácní pocit, že lidská sexualita není nic nemravného a sprostého, že je to kulturní fenomén provázející život každého jedince od narození do smrti a vlastní pohlavní styk je jeho pouhým zlomkem.¹⁾

Sexuální výchova má však i své odpůrce, jejichž hlavní argumentací je tvrzení, že je neúčinná a zodpovědná za větší sexuální angažovanost dospívajících nebo za dřívejší zahajování sexuálního života. Podle většiny výzkumů je tomu ale právě naopak. Právě sexuální výchova dodržující v obecné rovině zdravé a správné principy může přinést potřebné ovoce. Mezi tyto bazální principy lze zařadit :

- spontánnost, kdy sám vychovávající je přesvědčen, že sexuální výchova je správná a dokáže k ní přistupovat se samozřejmostí, stejně tak jako v jiných oblastech života. S tímto přístupem poté není těžké najít vhodnou formu a správné načasování.
- přiměřenost, jehož základem je diferencovaný přístup k jednotlivým věkovým skupinám dětí, jinak vysvětlujeme věci pětiletému dítěti, jinak desetiletému a jinak dospívajícímu. Právě zde vznikají nejčastěji problémy při aplikaci sexuální výchovy v rodinách, kdy rodič ze strachu, aby jejich potomek zůstal co nejdéle dítětem, má tendenci s potřebnými vysvětleními

a informacemi přicházet pozdě. Chce-li rodič své čtrnáctileté dítě informovat, mluví o tom, co dítěti měl říci kupříkladu v deseti. Ačkoliv by takovýto rodič nepochybně vhodnými informacemi obohatil své dítě lépe než kdokoliv jiný, otevírají se touto situací nepřeberné možnosti nejen pro informace vrstevníků, ale především pro celé široké spektrum masmédií, které mohou zkreslujícím a zavádějícím způsobem nastavit chybně hodnotový systém dítěte a negativně ovlivnit jeho budoucí sexuální chování.

- aktivní imunizace využívá schopnosti zafixovat velmi intenzívně první vysvětlení. Tento stav lze popsat jako zápis na čistou plochu, který přetrvává až do konce života. Má-li tento zápis správný charakter a obsahuje současně i formativní postoj, je dítě jakoby imunizováno proti pozdějšímu působení negativních vlivů.

- důvěra jako princip při realizaci sexuální výchovy je přijímán rodiči zpravidla bez problémů. Problémem se stává v okamžiku, kdy je chápána jednostranně, tedy z pohledu vychovávajícího rodiče. Potřebného efektu je docíleno pouze v momentu vytvoření oboustranné či obousměrné důvěry.

- pravdivost, je nanejvýš žádoucí z pohledu budoucího udržení si či ztráty důvěry dítěte, vždy i těm nejmenším dětem odpovídat na jejich otázku pravdivě. Zamlčování a zatemňování dodává sexualitě nepřiměřenou atraktivitu, která naopak probouzí zvědavost.

- návaznost, kdy dítě se nejprve musí naučit chápat těhotenství, porod, lidskou náklonnost i vlastní milostný akt jako pozitivní jev. Ve všech oblastech vzdělávání se uplatňuje určitá postupnost dětského poznání a stejně tak tomu musí být i sexuální výchovy.

- otevřenost, někteří lidé se domnívají, že je nejlépe řešit intimní otázky skrytě v určité izolovanosti od ostatních, v kruhu nejbližších. Optimálním

řešením může být propracovaný systém besed, lektorsky zajištěný erudovanými pracovníky v oblasti sexuální výchovy.²⁾

Je možné konstatovat, že sexuální výchova spíše oddaluje věk prvního styku, vede ke zvýšenému užívání antikoncepce a k dodržování zásad bezpečného sexu, k tolerantnějším sexuálním postojům a ke snížení pocitu viny. Země s otevřenou sexuální výchovou jsou současně zeměmi s nejnižším výskytem těhotenství dospívajících a s nejnižší potratovostí, státy s ambivalentním nebo nepřátelským postojem k sexuální výchově patří v těchto ukazatelích k nejhorším.

Mezi hlavní zdroje informací obyvatelstva o sexuálních otázkách se nejčastěji uvádějí vrstevníci, rodina, škola, ale také - a obvykle zdaleka ne na posledním místě - i média. Se sexuálními poradnami a s osvětovými články se setkáváme v tisku všude v zemích západního kulturního okruhu, a to i v serióznějších novinách a časopisech. Velmi důležitým zjištěním je skutečnost, že dochází ke zřetelnému nárůstu významu audiovizuálních ale i tištěných médií pro sexuální vzdělání nejmladší generace, tedy u mládeže dospívající po roce 1989. Média tedy jako zdroj informací o sexualitě postupně nahrazují knihy, které jsou uváděny jako převažující zdroj u starších generací a lze předpokládat, že jejich význam v oblasti sexuální výchovy bude v budoucnu i nadále vzrůstat.³⁾

1.1. Úloha novin a časopisů při sexuální výchově mládeže

V posledních letech se věnuje otázkám postihujícím úlohu médií v životě dítěte, vztahu dětí a televize, dětí a časopisů, využívání médií dětmi nejen u nás, ale i v zahraničí, zvýšená pozornost, neboť právě děti bývají oprávněně pokládány za cílovou skupinu, na níž mohou média snadno působit a již lze lehce ovlivnit.

Na počátku je nutné nejprve vymezit věkové kategorie, ke kterým směřují především časopisy určené dětským čtenářům. V širším pojetí dětství jde o období nejen fyzického a psychického zrání, ale také období postupné socializace překračující hranice rodiny, třídního kolektivu a zájmové skupiny a zahrnující i vědomí identifikace s abstraktnějšími koncepty, jako jsou názorové proudy, vědomí národní či státní příslušnosti, občanství apod. Horní hranici dětského čtenáře lze stanovit na 15/16 let, kdy se končí základní vzdělání. Dolní hranici lze stanovit věkem 3 let, kdy lze předpokládat alespoň částečné samostatné využívání médií. Takto vymezenou věkovou kategorii lze členit do následujících etap:

1) děti předškolního věku, zhruba tři až pět (šest) let: tato etapa je z mediálního hlediska charakteristická výraznou orientací na rodinu a závislostí na dospělých, pokud jde o konzumaci psaných textů

2) děti základní školy, zhruba šest (sedm) až deset let: tato etapa je charakteristická postupnou emancipací, pokud jde o vnímání psaných textů, a výraznou potřebou konfrontovat čtenářské (divácké) zážitky s ostatními, zvláště s dospělými

3) děti zhruba od deseti do třinácti: tato etapa je charakteristická postupující vnitřní diferenciací zájmů a orientací na skupiny vrstevníků s podobnými zájmy

4) děti třináct až patnáct/šestnáct let: v této etapě dochází k projekci „dospělých“ sociálních rolí a snaze o vnitřní intelektuální i emocionální osamostatnění. Je zřejmé, že poslední uvedená kategorie je přechodová, a to z hlediska intelektuálního a citového zrání jednotlivce i jeho socializace a hodnotové orientace.

Jedná se o období, které lze označit za raně adolescentní. I tato věková kategorie však představuje zvláštní skupinu konzumentů médií, pro něž je možné (výhodné a důležité) vydávat zvláštní periodika a připravovat specifické pořady. Orientace masových médií na věk příjemců také v tomto období výrazně slábne a do popředí se dostávají kritéria, která až do té doby byla až na druhém místě a uplatňovala se jen uvnitř věkových kategorií, jako jsou zájmy, intelektuální úroveň, životní styl apod.⁴⁾

Úloha novin a časopisů jako tištěného média ve vztahu k sexuální výchově je ovlivněna skutečností, že na rozdíl od poslechu a sledování audiovizuálních médií je nutné při čtení vyvíjet určité úsilí, dítě se musí naučit číst a to stojí jistou námahu. I když je nepochybné, že větší část tíže odpovědnosti v tomto procesu připadá škole, neméně důležitý je však i přístup rodiny k těmto aktivitám. Ta působí motivačně a utváří a ovlivňuje rozhodování při výběru časopisů. Je zřejmé, že děti napodobují zvyky svých rodičů a vztah rodičů nejen k tištěným médiím, ale masmédiím obecně.

Masmediální scéna v ČR, v oblasti tištěných periodik a časopisů je velmi široká. Samozřejmostí je určitá diferenciací v přístupu vydavatelů

s přihlédnutím k zamýšlenému oslovení cílové skupiny čtenářů, jejího věku, ale i způsobu obsahového ztvárnění.

Nejčastěji oslovovanou skupinou jsou dívky ve věku 10-15 let. Vzhledem ke skutečnosti, že mám ve své bezprostřední blízkosti takto starou, nebo chcete-li takto mladou dívku, neb je tato mojí dcerou, mohu z osobní zkušenosti posoudit obsah některých časopisů.

Když otevřete časopis Bravo, zjistíte alespoň zhruba, čím se trápí dnešní náctiletí. "Nemám žádnou holku a stydím se ji i oslovit. Můj penis je malý, a navíc je zahnutý", vyjadřuje obavy náctiletý mladík. "Kamarád se mne zeptal, kde mám klitoris, a já řekla, že nevím. Řekl mi, že na zádech. Stála jsem u zrcadla a nemohla ho najít. Jak vypadá a kde je? Jak se ho mám zbavit? A je to vada?" dotazuje se třináctiletá dívka. Není problémem naléznout články, ve kterých se dvanáctileté dívky ptají: „Přítel chce sex, já ještě ne, co s tím?" Prostým rozbořem několika vydání tohoto časopisu zjistíte, že pod dotazy jsou nejčastěji podepsáni čtenáři mezi dvanácti až šestnácti lety. Tedy v době prvních i když často platonických lásek, prvních "osahávání" a někdy i prvních milování. Velmi často se dotazují na techniky sexu a na antikoncepci.

Charakteristikou těchto časopisů je ve velké míře jejich komerční povrchnost, s akcentem na předkládání zájmů a představ mladých čtenářů o populární masové kultuře. Společným jmenovatelem je bohatě vypracovaná grafika, krátké informativní příspěvky, dotýkající se problémů mladých lidí, velmi často řešící i nastíněnou erotickou problematiku.

1.2. Úloha televize, rozhlasu a filmových nosičů při sexuální výchově mládeže

Obavy z toho, jak může televize ovlivnit děti, se vyskytují od chvíle, kdy byla televize vynalezena. Tyto obavy se stupňují spolu s tím, jak se zrychluje technologický vývoj a děti se stávají při konzumaci médií stále méně závislými na rodičích a dospělých obecně. Média - a zvláště televize, video a tzv. nová média (počítače a Internet) - se stala „třetím dospělým“, který vedle otce a matky tráví s dítětem nejvíce času. Dospělí si to většinou uvědomují, využívají toho, a současně je to na rozdíl od jejich dětí trápí.

Zájem vedoucí k hledání odpovědí na otázky související s tím, jak se děti vůči televizi chovají, a s účinkem sledování televizních pořadů se soustřeďuje na otázky: Proč děti vůbec sledují televizi? Zlepšuje televize znalosti a vzdělání dětí? Mají televize, rozhlas i jiné např. filmové nosiče schopnost působit preventivně na mladou generaci ve vztahu k negativním civilizačním jevům? Ovlivňují tato média chování dětí?

Navzdory všeobecně rozšířenému předsudku lidé nesedí jen tak v křesle a necíví tupě na obrazovku. Prakticky všichni diváci se nějak rozhodují, co budou sledovat, a prakticky všichni diváci pořady hodnotí, zaujímají k nim nějaký postoj. Ono rozhodování a hodnocení se přitom nemusí dít prostým vypínáním či zapínáním televizoru či verbálními komentáři, nýbrž odcházením od obrazovky, soustřeďováním se na další činnosti, dřmotou, přepínáním na jiné programy apod. Dětské diváky nejsou v tomto ohledu žádnou výjimkou. Je přitom stále patrnější, že na to, jak se lidé (a tedy i děti) chovají k médiím, mají vliv jednak dlouhodobé postoje, jednak okamžitá nálada.

Na základě obecných zjištění můžeme definovat několik důvodů, proč děti sledují televizi a poslouchají rozhlas :

- televize a rozhlas jsou formou vzdělávání, přinášející informace nejen o trendových způsobech chování, oblékání, ale i z oblasti sexuální výchovy, prevence negativních jevů
- hlavně v případě sledování televize se jedná o zvyk (či dokonce návyk)
- televize pomáhá „zabít čas“ a stává se při současném působení nevhodné skladby pořadů či filmů latentním katalyzátorem a nositelem negativního působení médií na děti a mládež
- televize poskytuje vzrušení, uvolnění a plní jakousi „společenskou“ funkci, která spočívá v možnosti navazování vztahů se svými vrstevníky, se kterými nachází společná témata k následné konverzaci.⁵⁾

1.3. Úloha Internetu při sexuální výchově mládeže

V předchozí části jsme se věnovali převážně vzájemnému vztahu dětí a mládeže k televizi, rozhlasu popřípadě filmovým nosičům. S obrovským rozmachem elektronických médií však přichází éra, kdy televizor, videopřehrávač a další, tak jak je známe v dnešní podobě, jako technický prostředník myšlenek a informací, se ztratí v pomyslném propadlišti technických dějin. Proto jsou problémy spojené s televizí a rozhlasem sice zajímavé, vzrušující a plné nezodpovězených otázek, ale v jistém smyslu zastarávající a vyžívající se.

Podmaní si Internet i sféru hromadných sdělovacích prostředků? Může tomu tak být, ale kupodivu mnohdy ne jako Internet, ale jako internet jako údajné médium analogické tisku, rozhlasu a televizi. Laické veřejnosti

mnohdy uniká totiž fakt, že pojem internet je již více jak patnáct let vyhrazen pro libovolné propojení libovolných počítačů, tedy i například pouze dvou. V tomto případě můžeme takové síťové připojení jen ztěží považovat za prostředek mediálního působení oné konkrétní, bouřlivě se rozvíjející celosvětové počítačové sítě honosící se oficiálně již mnoho let jménem Internet. ⁶⁾

V této chvíli může zařazení pojmu Internet do kategorie masmédií vyvolat značné kontroverzní diskuse. V souvislosti s tímto fenoménem elektronické moderní doby došlo k rozdělení odborné veřejnosti na dva tábory. Na jedné straně řada příznivců, u nichž převládá přesvědčení, že Internet je dokonalým elektronickým médiem, tedy prostředkem, který v sobě obsahuje prvky audiovizuální konzumace informací, tak jak je známe z televize a filmu, které díky možnosti elektronického přenosu a své obrovské škálovitosti má ambice plnit funkci hromadného sdělovacího prostředku. Na straně druhé odpůrci zařazování Internetu do kategorie masmédií, jejichž argumentem je, že Internet nelze ztotožnit s hromadnými sdělovacími prostředky, neboť klasická média, jakými jsou televize, rozhlas a tisk, jsou médii jednosměrnými, která transportují informace pouze ke konzumentovi. To však v celé řadě způsobu užití Internetu neplatí. ⁷⁾

Přihlédněme však i k jiným aspektům než jakými jsou technická dokonalost a množství přenesených dat. Právě nepřeborné množství dat a informací v sobě skrývá skryté nebezpečí pro velice vnímavé konzumenty, jakými jsou bezesporu děti a mládež. Skrývají-li tištěná média, televize, film či rozhlas ve svém působení celou řadu negativních návodů a modelů chování o Internetu to můžeme směle prohlásit dvakrát. Dětem se například ve světě počítačových her vytváří klamná realita, v níž mají postavení, jež neodpovídá realitě skutečné. Nezabezpečený přístup k obsahově závadným

sdělením a informacím na Internetu je výchovným strašákem nejen rodičů. Počítačová pornografie, sexuální delikvence či tematika sexuálního zneužívání dětí je jen částí problematiky, které by měla být přikládána zvýšená pozornost nejen těmi, kteří se podílejí na sexuální výchově dětí a mládeže. Vzpomeňme nedávno blízkou dobu, kdy mladí lidé se opakovaně snažili přesvědčit své vrstevníky pomocí Internetové korespondence k hromadné sebevraždě. Přesto jsou, jak se zdá, tato média ku škodě věci i dětí, odsouvána ne na okraj zájmů jich samých, ale pozornosti společnosti k této problematice.

2. Negativní vlivy působení masmédií na sexuální výchovu mládeže

V souvislosti s celkovou společenskou liberalizací, s odmítnutím cenzury, s poklesem vlivu náboženství a mravních hodnot a naopak s kultem silného agresivního jedince a s proklamovanou sexuální revolucí se postupně na stránkách časopisů, Internetu, televizních obrazovkách, ale i filmových nosičích objevují čím dál častěji záběry a modely chování hlavních hrdinů, které jsou z různých hledisek pro velkou část diváků problematické či dokonce nepřijatelné.

Stále větší výhrady mají i odborníci, především psychologové, pedagogové a kriminologové. Ukazuje se, že televizní vysílání či sledování videa má značný vliv na děti a mládež, která tráví denně několik hodin sledováním těchto prostředků. U dětí a mládeže je sledování televize nejčastější aktivitou volného času. Značná část mladé populace vliv televize ani nekompenzuje dalšími volnočasovými aktivitami. S nástupem komerční televize v české společnosti se uvedené problémy začínají ve stále větší míře objevovat i u nás.⁸⁾

Po počáteční euforii české společnosti vyplývající z toho, že můžeme po frustrující izolovanosti od světa sledovat americké televizní seriály a akční filmy, se u divácké laické veřejnosti šíří kritické nálady vůči těmto pořadům.

2.1. Pornografie

Již první definice pornografie, vzpomenutá ve Websterově slovníku z roku 1864 popisuje pornografii jako „prostopášný obraz či literaturu, zvláště obraz, který byl používán v dávných dobách pro výzdobu stěn v místnostech určených pro bakchanálie“⁹⁾ pozn.¹⁰⁾

Definice z pohledu dnešní doby je více než problematická. My můžeme pojmenovat pouze věci, které ji tvoří. Vyjdeme-li z řeckého významu slova „*porné*“, které vyjadřuje prastaré označení pro prodejnou ženštinu či prostitutku a „*grafia*“ nese význam zapisování, popisování, kreslení či tisku. Podle nejnovějších definic je pornografie „dílo zdůrazňující sexualitu a podněcující sexuální vzrušení, které překračuje obecně uznávané normy morálky a slušnosti“. Pornografické dílo může mít podobu literární, výtvarnou, filmovou, zvukovou apod.¹¹⁾

Charakteristika moderních dějin pornografie bývá proto popisována jako „rozmanitý pohled přes sklo“. Od skleněných vitrín v muzeích přes sklem zakryté obrazy, skleněné čočky kamer po skleněné čočky promítacího přístroje, od skleněné televizní obrazovky po počítačovou obrazovku digitální éry. Je třeba říci, že každé samotné zobrazení nahého lidského těla není nutně pornografickým dílem. Mnoho věcí označovaných za pornografii žádnou takovou klasifikaci nepotřebuje, většinou toto označení není ničím jiným než záměrným řečnickým obratem, který postrádá skutečný význam. Pro rozhodnutí, zda se jedná o pornografii, je nezbytné posoudit předmětné dílo v patřičné komplexnosti, s přihlédnutím k jeho formě a následném užití.¹²⁾

Jistým problémem může být pojmové vymezení „mravnosti“. Už v roce 1984 upozornil americký sociolog Howard Penrode na značnou

sociální a kulturní podmíněnost nemravnosti, či oplzlosti, tedy takového jevu, který se označuje nálepkou „obszenita“. Antropolog Fédéric La Barre zjistil například už v roce 1955 u Tahitánů, že v určité době pokládají za nemravné jíst na veřejnosti, nikoli mít na veřejnosti pohlavní styk.¹³⁾

V našich podmínkách můžeme mravnost obecně definovat jako soustavu mravních norem, společenských názorů, citů a společensko-etických sankcí. Představuje určité zindividualizování obecně platných norem chování daného společenského řádu.¹⁴⁾

Trestně právní úprava v ustanovení § 205 zachycuje pouze „ohrožování mravnosti“. Skutkové podstaty tohoto trestného činu se dopustí ten, který uvádí do oběhu, rozšiřuje, činí veřejně přístupnými, vyrábí, dováží, převáží nebo vyváží, anebo za tímto účelem přechovává pornografická díla písemná, nosiče zvuku nebo obrazu, zobrazení nebo jiné předměty ohrožující mravnost. Specifikované jsou takové, které zobrazují sexuální styk s dítětem, v nichž se projevuje neúcta k člověku a násilí nebo ty, které zobrazují pohlavní styk se zvířetem. Zákonem nejpřísněji sankcionované je poté takové jednání, které je spácháno tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.¹⁵⁾

Pokud sledujeme všechny argumenty pro a proti pornografii, vyvstává mezi nimi jeden argument, ve kterém stanovisko proti vítězí většinou na celé čáře. Tímto argumentem je vliv pornografie na děti a mládež. Právě v tomto věku se totiž formují budoucí základní sexuální životní postoje každého člověka a není tedy divu, že každé výchovné šlápnutí vedle může přinášet v budoucnu nedožrnné následky. Existují různé výzkumné práce, které například dokáží vystopovat vznik sadomasochistických tendencí až do velmi raného věku, zejména z dětí nadměrně tělesně trestaných se

mohou časem vyklubat sexuální násilníci, na druhé straně však u mnoha jiných sexuálních deviací se zase ani při největším úsilí nepodaří najít žádné výchovné zakolísání, žádnou chybu. Výchovné aspekty sexuálního vývoje v poslední době dostávají zřetelně aktuální prioritu zejména vzhledem k tak zvané „sexuální revoluci“.

Projevuje se to zejména výraznými obavami z předčasné erotizace mládeže v důsledku vlivu nových informačních kanálů a zdokonalování informačních technologií. Dnešní mládež dostává ve srovnání s předchozí generací mnohem více sexuálních informací, bohužel však také více desinformací. Mládež je dnes nesporně daleko více sexuálně angažovaná, na druhé straně však může být také v daleko větší míře vystavena pocitům viny a výčitek svědomí. Mladý člověk je tak dnes konfrontován, ve srovnání se svými rodiči nebo prarodiči, s mnohem větší psychickou zátěží v otázkách své sexuality. Je vystaven pochybnostem, ambivalencím a stresovým situacím, proti nimž bylo sexuální zrání jeho předků v pravdě procházkou růžovou zahradou.

Především bychom se měli pokusit revidovat zakořeněné stanovisko, že sexuální pocity a sexuální znalosti jsou pro mládež něčím nepatřičným a nezdravým. Pokud sledujeme vášnivé debaty týkající se této věci, slýcháme nejčastěji argument, že mládež není pro takové věci ještě „citově připravena“, že děti by vlastně neměly mít vůbec žádné sexuální informace.

Pochybnosti by se však v žádném případě neměly týkat zákazu sexuálních informací pro děti v důsledku jejich citové nevyzrálosti nebo nepřipravenosti. Z takových dětí, v nichž budeme už od nejútlejšího mládí vzbuzovat pocity viny při jakékoliv expozici sexuálního aktu, vychováme buď sexuální invalidy, nebo pokrytce.

Konečně je zapotřebí pojednat ještě o často diskutovaném tématu - možném negativním vlivu pornografie na děti, respektive nebezpečí jejich předčasné erotizace prostřednictvím eroticky explicitních materiálů. Není sporu o tom, že v dětství se vytvářejí základy sexuálních pocitů a postojů, které mohou vést k sexuálnímu zdraví nebo nemoci. Obecné mínění směřuje k odmítání nedospělé erotiky, při čemž se cudně připouští, že dnešní děti mají více sexuálních informací - ale také desinformací - a jsou sexuálněji než děti minulých desetiletí. Existuje názor, že je citově nezdravé, když mají děti sexuální znalosti, jsou prý na takové věci emočně nezralé, nepřísluší jim ani sexuální pocity. V důsledku toho je potlačována i normální a zdravá dětská zvědavost.

Idea, že k těmto jevům vede „přesexualizovaná“ společnost, je veskrze mylná. V přírodních kulturách, kde neexistuje žádná restrikce, jsou sexuální praktiky dětí běžné. Expozice sexuálních materiálů na to vliv nemá, ostatně to vidíme dokonce i u primátů, kteří pochopitelně žádnou pornografii nekonzumují. Emoční trauma utrpěné v dětství při sexuálním násilí je pochopitelně smutným faktem, trauma však není způsobeno sexem samotným, ale doprovodnými sociálními okolnostmi, zejména samotným násilím. Stejně traumatizující jsou historie dospělých, kteří čekají s první sexuální zkušeností až do svatby.

Celé nedorozumění je často způsobeno chybnými sociálními tradicemi. Vzpomeňme jen na tradovaný názor západní civilizace, že děti by neměly být chovány a chlácholeny když křičí. Často slýcháme: „Nechovejte ho, musí být nezávislý a pevný!“ Pravda je úplně opačná. Dítě nutně potřebuje pocit péče a jistoty. Jinak je právě bázlivé a závislé. Děti pochopitelně potřebují vedení a disciplinu zejména proti různým nástrahám

moderního světa (např. drogy, násilí), ale pokud jim bráníme v tak přirozené věci jako jsou sexuální projevy, následky mohou být tragické.

Mezi ostatními primáty je časná sexuální aktivita stejně jako každá jiná obecná hra, způsob jakési zkoušky na dospělou roli. Sexuální hry v dětství jsou podmínkou zdravých dospělých sexuálních rolí. John Money, pravděpodobně největší světová autorita v otázkách sexuálního zdraví mládeže, se ztotožňuje s názorem, že absence sexuálních pocitů, na které je člověk v mládí naprogramován, může vést k neadekvátním sexuálním reakcím v dospělosti. Snad o tom svědčí také fakt, že většina mužů odsouzených pro voyerismus, udává pozdější poučení o sexu, později v životě viděli ženský genitál a mají zpravidla méně mladších sester. Také exhibicionisti pocházejí většinou ze sexuálně puritánských rodin.¹⁶⁾

Všechno řečené se ovšem netýká zobrazování sexu deviantního. Prezentace materiálů zobrazující zdravý sex přispívá k vytváření sexuálního zdraví. Pornografické materiály ovšem zdaleka nemohou nahradit sexuální výchovu. Jestliže je pornografie jediným zdrojem sexuálního poučení, může to vést ke zkresleným představám.

V poslední době se stále více začíná diskutovat o nebezpečí sexuálního zneužívání dětí. Jedno je jisté, že totiž pedofilové mají svou žen hlavně mezi mládeží nepoučenou. Nejlepší prevencí sexuálního zneužití je pozitivní vztah k sexualitě, nikoliv ignorance a stud. Dokonce ani pedofilní materiály nejsou příčinou sexuálního zájmu o děti, stejně jako prohlížení materiálů homosexuálních nevede k homosexuální orientaci. Jediným nebezpečím je, že takové materiály mohou pedofilům signalizovat mylný postoj, mohou tak nabýt přesvědčení, že jejich chování je sociálně přijatelné. Dále zde pochopitelně existuje problematika zhotovování těchto materiálů. Tyto skutečnosti vedou právem k jejich zákazu, který

pravděpodobně zůstane kodifikován v právním řádu většiny civilizovaných zemí.¹⁷⁾

2.2. Sexuální deviace

„Deviantní chování ještě nemusí nutně signalizovat přítomnost deviace a normální chování ještě není dostačujícím důkazem sexuální normality.“¹⁸⁾

Sexuální deviace jako kvalitativní odchylka struktury sexuální motivace zahrnuje množství aktivit od neškodného po společensky obtížné chování, až po nebezpečné trestné činy proti důstojnosti člověka a jeho zdraví, nebo přímo v rámci naplnění skutkové podstaty činu zbavujícího člověka života. Co je to tedy sexuální deviace? Sám termín deviace, tedy odchylka či úchylka, v sobě obsahuje snižující prvek, přímo související s psychopatickou koncepcí těchto poruch. U nás se setkáváme s termínem parafilie (z řeckého *para* – vedle a *philia* – láska, příchyllost), což je termín ekvivalentní k sexuální deviaci. Velmi často dochází k terminologickému zaměňování sexuální deviace (jako poruchy zdraví) a sexuální delikvencí (jako porušením sociálních a právních norem sexuálního chování).

V zásadě rozlišujeme sexuální deviace dvojího druhu :

- 1) deviace v aktivitě charakterizované jako poruchy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojování. Mezi jejich hlavní představitele patří voyeurismus, exhibicionismus, frotérství, tušérství, patologická sexuální agresivita, agresivní sadismus, sadomasochismus a jiné podobné poruchy.

- 2) deviace v objektu jako kvalitativní poruchy sexuální motivace charakterizované neadekvátním zaměřením erotické touhy, tedy tím, na jaký objekt je orientována sexuální apetence. Do této skupiny patří především pedofilie, fetišismus a transvestitismus.
- 3) deviace nemusí být čistě v aktivitě, tedy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojení anebo jen výhradně v neadekvátním objektu sexuálního puzení, ale může mnohdy jít o kombinaci několika deviantních preferencí vyskytujících se současně.¹⁹⁾

Zaměřme se nyní na oblast pedofilie jako poruchy, která ohrožuje nejčastěji věkovou skupinu dětí od 5 do 12 let. Pro tuto deviaci je charakteristické erotické zaměření na objekty v prepubertálním věku, tedy na chlapce a dívky bez znaků dospívání. Určitá rozdílnost v preferování určitých věkových skupin dětí pedofilem je daná typem pedofilie. U pedofilie heterosexuální jsou preferovány dívky ve věku 6-11 let, zatímco u homosexuálních pedofilů se jejich zájem obrací na chlapce ve věku kolem 12 let. Jak uvádí Weiss, pravá pedofilie je charakteristická především pedofilní proceptivitou, tedy pedofilně zaměřenými úvodními sbližovacími pochody. Pedofil tráví s dítětem spoustu času a je v užitečné kvazipedagogické či kvazirodičovské roli. Pedofilní pedagog tráví rozvíjením dětské mysli většinu času, který dítěti věnuje. Často se mu za tento přístup dostává i společenského uznání. To jej zpětně utvrzuje v tom, že nic špatného nedělá.

Dalšími typy deviací v objektu, se kterými se může mládež spíše okrajově prostřednictvím médií (převážně v podobě různých filmových nosičů popř. Internetu) setkat je :

- nekrofilie, jako porucha projevující se touhou být v přítomnosti mrtvého těla a fascinace vším kolem pohřbů a mrtvol až po aktivity zahrnující líbání, objímání, vaginální či anální soulož s mrtvým tělem.
- zoofilie, která je preferencí zvířat jako sexuálních objektu, popř.
- pyrofilie jako porucha, jejímž základem je sexuální vzrušení vyvolané ohněm.²⁰⁾

2.3. Sexuální delikvence

Mravnostní trestné činy vzhledem ke svému charakteru, ale především k jejich dopadům na chráněné zájmy (ať je to již zdraví a život člověka, nebo mravní vývoj dětí a mládeže) jsou zařazovány mezi nejzávažnější trestné činy. Jejich škodlivý následek je patrný bezprostředně po jejich spáchání, ovšem mnohdy závažnější jsou možné následky v podobě vývojových psychických poruch. Podstatná část tohoto sexuálně delikventního jednání je páchána osobami s nedostatečnou mravní, sexuální, obecně společenskou výchovou. Mezi typické mravnostní trestné činy řadíme trestné činy uvedené v VIII. hlavě, 2. oddílu zvláštní části trestního zákona, které jsou označeny a jako trestné činy proti lidské důstojnosti (§ 241- 246 trestního zákona). K nejfrekventovanějším patří trestný čin znásilnění podle § 241 trestního zákona a trestný čin pohlavní zneužívání podle § 242 trestního zákona.²¹⁾

Mravnostní kriminalitu můžeme dělit podle zvoleného kritéria do řady kategorií. Jedním z rozlišení může být předmět ochrany :

- 1) trestné činy zasahující do rozhodování v pohlavních vztazích (znásilnění a některé formy pohlavního zneužívání).
- 2) trestné činy zasahující do dobrých mravů v pohlavních vztazích (kuplířství, soulož mezi příbuznými a pod.),

nás však nejvíce zajímá kategorie

- 3) trestných činů ohrožujících mravní vývoj mládeže. Pro tento druh mravnostní trestné činnosti jsou typické trestné činy pohlavní zneužívání, ohrožování mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže.²²⁾

Dalším rozlišovacím kritériem může být věk pachatele (osoba mladší 18, popř. 15 let). Nejběžnějším dělícím kritériem však zůstává dělení podle vztahu pachatele a oběti. Pro naše účely se opět budeme věnovat trestným činům páchaným mládeží a na mládeži.

- a) Mravnostní trestné činy páchané mezi mládeží. Typickým trestným činem v této kategorii je pohlavní zneužívání, u něhož obvykle postrádáme násilí. K pohlavnímu styku dochází nejčastěji po vzájemné dohodě, časté jsou případy, kdy hlavním aktérem je dívka- následně oběť, která je mladší 15-ti let. Dalším typickým znakem je citový vztah mezi pachateli a oběťmi, takzvaná „první láska“. Místa páchání u těchto trestných činů bývají vybírána víceméně náhodně, ať to jsou byty rodičů jednoho z aktérů, různé večírky a společné akce.
- b) Mravnostní trestné činy páchané na mládeži. Jde o kategorii, kdy osoba je mladší 18-ti let se stále častějším výskytem obětí pod 15 let. Typickým faktorem je vysoká nebezpečnost jednání pachatele a dopady zejména na psychický a fyzický

vývoj oběti. Pachatelé téměř vždy ke spáchání používají násilí, kterému se není oběť vzhledem k vyšší fyzické dispozici pachatele ubránit. Klasickým znakem tohoto druhu mravnostní trestné činnosti je velmi často i různá forma závislosti oběti na pachateli, například učitel a žák, rodič a dítě, osoba svěřená do péče.²³⁾

U kategorie obětí kolem 10-ti let věku je naopak typické získávání přízně oběti pachatelem v podobě poskytování různých pamlsků a darů, zapojováním se do různých her s těmito dětmi. Tento druh sexuální delikvence je mimo jiné i tím, že pachatelé předkládají dětem různé pornografické předměty, fotografie a podobně.

2.4. Prevence a ochrana před negativními vlivy masmédií

Slovo prevence vychází z latinského „ praeventus“, tedy zákrok předem. Problematika prevence popřípadě ochrany mládeže před negativním působením masmédií je velice složitá. Jedním z mnoha řešení, a to poněkud odtrženým od reality, by se mohlo stát vydání systému zákazů a příkazů, kterými by se taxativně vymezily povinnosti mediálnímu trhu ve vztahu ke svým čtenářům, divákům či všem těm dalším konzumentům, ke kterým média směřují a přímo chrlí nežádoucí informace v podobě pornografie, násilí a podobně. To však vyžaduje nejen přesné vymezení pojmů jako je mravnost, ale také vymezení tolerance společnosti co je ochotna a schopna přijmout jako ještě přijatelné.

Všichni však cítíme, že podobnými kroky bychom se vrátili zpět k totalitním praktikám naší historie, která nám dokázala, že autoritářské systémy příkazů vyvolaly spíše opačný efekt. A co v takovém případě svoboda tisku a právo na svobodné informace mládeže?

Tak jako odborníci i laická veřejnost vedou dlouhá léta spory o to, zda má kupříkladu člověk právo za jistých okolností na důstojnou smrt v podobě euthanasie či zda liberalizovat drogový trh, nebo se naopak snažit drogy jakýmikoliv způsoby vymítit kategorickými zákazy, tak stejnou rozpolcenost či názorovou nejednotnost nalézáme v otázkách sexuální výchovy ale i pornografie, dětské prostituce či jiných negativních jevů nabízených médií.

Kdo vytváří poptávku po pořadech, které jsou nabity násilím a vraždami jako na běžícím pásu? Kdo si kupuje tisk a časopisy, které nejsou ničím jiným než bulvární smršť vulgarismů, lží a polopravd? Kolika časopisům s pornografickým obsahem jsme svým zájmem vytvořili ekonomicky životaschopné podmínky k jejich existenci a dalšímu „rozmnožování“ nákladů na trhu. Bohužel, zcela objektivně si na tyto otázky musíme odpovědět : „my sami“. Proč se tedy divíme, že šlágrek výměnných burz školáků na I. stupni základní školy jsou pornografické časopisy, toho nejtvrďšího kalibru jejich rodičů či přestávkovými diskusními tématy je počet mrtvých a zavražděných tím či oním hlavním hrdinou. Základním faktem zůstává, že pokud chceme vychovávat a vést děti a mládež, musíme jim být tou správnou oporou a vzorem, tak aby měly možnost „odezírat a odkoukávat“ vše to pozitivní z našeho počínání, neboť jen tak mohou získat potřebnou imunitu proti všemu „zlému a špatnému“, co dokáží nabídnout ve své komerční ziskuchtivosti leckterá média.

3. Masmédia jako prostředek preventivního působení na mládež

Podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 převažuje zájem dítěte nad jakoukoli činností státu, dítě má právo na informace všeho druhu, právo na vzdělání a ukládá státům výchovu k plánovanému rodičovství. Mezinárodní Úmluva o právech dětí z r. 1989 se také stala po její ratifikaci, podobně jako Úmluva o lidských právech, závaznou součástí našeho právního řádu. Podle jejího článku 3 vše převyšující zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti státu. Podle článku 13 má dítě právo na "informace všeho druhu", podle článku 24 pak právo na vzdělání. Konkrétně pak článek 24 ukládá z hlediska zdraví mládeže státům, aby mimo jiné zajistily "výchovu k plánovanému rodičovství".²⁴⁾

Z toho vyplývá nutnost zajistit dětem sexuální výchovu, která u nás není jako samostatný předmět, ale je zahrnuta v několika jiných. Ve státech, kde je tento předmět samostatně vyučován, mají od počátku problémy s nesouhlasem ze strany některých rodičů především z náboženských důvodů, nebo pod heslem přednostních práv řídit výchovu svých dětí. Práva dětí jsou ale právům rodičů nadřazena. Jak známo, totalitní režimy, ať již komunistické, fašistické či jiné, byly vždy v oblasti sexuální morálky a sexuální osvěty velmi prudérní. Ještě v 80. letech bylo například v Československém rozhlasu nepřijatelné vyslovit slovo homosexuál, a až epidemie AIDS umožnila náznak osvěty i v této oblasti.

Sexuální výchova, zvláště je-li zasazena do širšího rámce výchovy k partnerským a etickým hodnotám, rozhodně není návodem k nevázanému životu. Pouze informovaný člověk se totiž může rozhodovat zodpovědně a správně.

Prodlouženou rukou sexuální výchovy může být nejen rodina, škola, ale také hromadné sdělovací prostředky. Země s otevřenou sexuální výchovou předkládanou a interpretovanou vhodnými metodami ve sdělovacích prostředcích jsou současně zeměmi s nejnižším výskytem těhotenství dospívajících a s nejnižší potratovostí, státy s ambivalentním nebo nepřátelským postojem k sexuální výchově patří v těchto ukazatelích k nejhorším.

Z výsledků výzkumu však plyne, že seriózní osvěta a informovanost u naší populace zatím není tak slavná. Podle těchto zjištění u českých mužů i žen převládají jako zdroj informací o sexualitě kamarádi a známi, přičemž rodina i škola svoji roli plní v tomto ohledu naprosto nedostatečně. Z hlediska odpovídající sexuální výchovy jsou přitom vrstevníci - jak se shodují všichni odborníci - samozřejmě nejméně spolehlivým zdrojem informací. Snad se ale blýská na lepší časy i zde - u nejmladších věkových kategorií respondentů jsou jako hlavní zdroje sexuálních informací výrazně více zastoupeni rodiče i škola. ²⁵⁾ Přehled nám ukazuje tabulka v příloze č. 1.

3.1. Plánované rodičovství

Přirozený mechanismus, kterým příroda regulovala porodnost v době kamenné, bylo kojení. Jak se člověk civilizoval, frekvence kojení se snižovala a porodnost stoupala. Dlouho tento trend byl kompenzován vysokou dětskou úmrtností. Její pokles vedl k celosvětové populační explozi.

V souvislosti s výše uvedenými skutečnostmi je místě nutné si uvědomit, že ovulační stereotyp v podobě menstruačního cyklu představuje pro každou ženu nejméně 300 ovulací. Těchto 300 oplození schopných vajíček v ženských útrobach představuje obrovský potenciál, potenciálně vedoucí k populační explozi. Při sexuální abstinenci do 17-18 roku je každá zdravá žena takto schopna přivést na svět přibližně 20 potomků. Má-li člověk přežít jako druh, musí se naučit těhotenství plánovat a umět se před ním chránit.

Plánované rodičovství znamená otěhotnění v takové době a tolikrát, jak to odpovídá reprodukčním plánům rodiny. Je celkem snadno pochopitelné, že to povede k porodům ve starším věku než při nechráněném sexuálním životě. Možnost plánovat těhotenství souvisí s úrovní informovanosti a dostupnosti antikoncepčních metod.²⁶⁾ Ty se obecně jeví jako základní předpoklad a nástroj plánovaného rodičovství. Stojí u kolébky takzvané humanizace sexuality. Vysoce kontroverzní postavení antikoncepce z pohledu totalitárních ideologií vyplývá ze samotné podstaty jejího účelu a účinku v lidské společnosti. Vlastností našeho živočišného druhu, jeho vydělením z ostatní živé přírody, totiž není pouze schopnost řeči a abstraktního myšlení, nebo uvědomování si nutnosti vlastní smrti, či podle některých existence nesmrtelné duše, ale také oddělení sexuálního života od rozmnožování. Tato tendence je patrná v dějinách lidské společnosti, kam až paměť lidstva sahá a patří k jednomu z hlavních rozlišovacích znaků druhu *Homo sapiens*.

Na protilehlém názorovém pólu mohou stát zatvrzelí odpůrci propagování plánovaného rodičovství, kteří se obávají, zda tato propagace v sobě neskrývá něco nenormálního, zda vědomé omezování plodnosti není zásahem proti mravnosti či přímo zásahem proti přírodě. R. Uzel uvádí:

„Pokud bychom označili metody plánovaného rodičovství za zásah proti přírodě či prozřetelnosti, museli bychom tak stejně označit i očkování proti neštovicím a léčbu závažných infekcí antibiotiky“.

Závěry mezinárodních konferencí OSN hovoří o tom, že plánované rodičovství je základní lidské právo. Všichni lidé mají právo svobodně rozhodnout o počtu svých dětí. K regulaci plodnosti máme kromě sexuální abstinence k dispozici už jen antikoncepci a umělý potrat. Zvyšování počtu uživatelů antikoncepce a snižování potratů je známkou kulturní vyspělosti a civilizace.

Je pravdou, že nemalou roli v osvětové činnosti této oblasti plní nejen vzdělávací instituce, ale i další subjekty jakým bezesporu je Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, která byla založena v roce 1991 jako nevládní nevýdělečná organizace zabývající se podporou populačního zdraví a plánování rodiny jako základního lidského práva. V tom směru vyvíjí svou činnost ve smyslu zásad Mezinárodní federace pro plánované rodičovství (IPPF -International Planned Parenthood Federation). Podporuje výchovu k plánování rodiny, k partnerským vztahům a k rodinnému životu včetně výchovy sexuální. Pomáhá upevňovat ve vědomí občanů pocit práva na sexuální a reprodukční zdraví. Společnost pro plánování výchovy a sexuální výchovu úzce spolupracuje s masmédií na zodpovědné výchově dětí a mládeže a ovlivňování informací, jejich postojů a dovedností v oblasti prevence nechtěných těhotenství a sexuálně přenosných nemocí.

Upřímně řečeno, i přes mnohé snahy takovýchto nevládních organizací navodit prostředí úzké spolupráce s mediálními prostředky při výchově dětí a mládeže, nemůžeme očekávat, že média sama opustí komerční bázi svého působení a vrhnou se do víru vzdělávacích programů.

Média především hledají cesty jak oslovit co největší počet konzumentů a to i za jakoukoliv cenu. Většina z nás si však neuvědomuje v běhu každodenních starostí, s jakou sebejistotou nás média plíživě, po malých kouskách dostávají tam, kam právě chtějí, nebo snad tam kam chceme my?

Mc Luhan v této souvislosti říká : „Většina lidí, od řidičů nákladňáků po učence, žije stále v blažené nevědomosti toho, co média způsobují“. Díky jejich pronikavým účinkům na člověka si neuvědomují, že médium je nejen poselstvím, ale také doslova zpracovává, hněte, nasycuje a přetváří vztahy mezi všemi smysly.²⁷⁾

Vrátíme-li se na zpět k realitě české společnosti musíme zkonstatovat, že díky přístupu státních orgánů naše mládež je stále více či méně odkázána vzhledem k absenci kvalifikované sexuální výchovy na získávání sexuálních informací takříkajíc z ulice, či z fragmentovitě předkládaných informací médií. Pokud všichni nepochopíme skutečnost, že sexuální výchova je nutná pro zdraví mladých lidí, ponese odpovědnost za nežádoucí těhotenství, umělé potraty a sexuálně přenosné nemoci.

3.2. Masmédia a sexuální výchova jako prevenční faktor předcházení závažných nemocí HIV/AIDS

V roce 1981 bylo v USA poprvé rozpoznáno nové onemocnění, které později dostalo jméno AIDS. Název onemocnění je zkratkou anglického pojmenování Acquired Immunodeficiency Syndrome, které vyjadřuje podstatu onemocnění. Jedná se o syndrom získaného imunodeficitu, tedy souboru příznaků, které vedou ke ztrátě imunity. V roce 1983 byl objeven virus, který byl nazván HIV – Human Immunodeficiency Virus. Tento virus napadá určitou skupinu bílých krvinek, T lymfocytů, v těch se množí a později je zabíjí a snižuje tak jejich počet v lidském organismu. Tento výrazný pokles bílých krvinek vede k selhávání imunity a rozvíjí se v onemocnění AIDS.²⁸⁾

Nákaza HIV/AIDS je stále všude na světě významným zdravotním, ekonomickým, sociálním, etickým a ve svém důsledku i politickým problémem, který je nutno řešit. Toto konstatování není jen tak samoúčelné, neboť jen tam, kde dokážeme problém přesně vymezit a definovat, můžeme očekávat, že potřeba jeho řešení vyvolá řadu opatření, která povedou nejen k jeho řešení, ale především povedou k možnému vzniku kroků zajišťujících předcházení, tedy prevenci.

Na území ČR byl první laboratorně ověřený případ HIV/AIDS diagnostikován v roce 1985. Následně byla zřízena dnešním Státním zdravotním ústavem Národní referenční laboratoř pro AIDS. Vývoj epidemiologické situace u nás i v zahraničí si koncem 80. let vyžádal změnu v přístupu provádění léčby a hlavně prevence HIV/AIDS. Výsledkem byl Národní program prevence AIDS, schválený v lednu 1990 Usnesením

vlády ČR č. 47/1990. Cíleným vlivem hromadných sdělovacích prostředků byla s programem seznámena široká veřejnost.

Pozdějším základem prevence a léčby HIV/AIDS se stal „Krátkodobý plán“ činnosti na tomto úseku pro období let 1991-1992, který byl později rozpracován postupně do tří „Střednědobých plánů řešení problematiky HIV/AIDS“, z nichž poslední byl vypracován na období 2003-2007.

K 31.12.2002 bylo na území České republiky registrováno celkem 601 případů infekce HIV u našich občanů. U 163 z nich, to je 27%, bylo k uvedenému datu diagnostikováno plně rozvinuté onemocnění AIDS. Devadesát devět pacientů již zemřelo v drtivé většině na takzvané oportunní infekce. Ve způsobu přenosu HIV/AIDS převládá v ČR sexuální přenos, který tvoří 83% všech registrovaných případů.²⁹⁾

Toto jsou informace, které by měly zajímat asi každého z nás. Většina z nás je rodiči, jejichž prioritou je starost a péče o výchovu a zdraví našich potomků. Jsou naše děti alespoň přiměřeně informovány o možnostech přenosu pohlavně nakažlivých nemocích či způsobu infikování virem HIV? Troufnu si odpovědět, že nikoliv. Každý z nás totiž spoléhá, že to naše dítě nebude vystaveno rizikům nákazy, že je jiné než ostatní. Zeptejme se našich dospívajících dětí, zda vědí o tom jakou pohlavně přenosnou nemocí se mohou nakazit a jak. Zda jsou informováni o tom, co je to vůbec HIV/AIDS, že se virus přenáší tělesnými tekutinami jako je zejména krev, sperma a poševní sekret? Po zkušenostech s obsahem médií, která nás zahlcují celou řadou informací, bychom museli velice pracně hledat v jednotlivých vydáních časopisů pro mládež ty informace, které přehledně postihují tuto problematiku. O televizní osvětě ani nemluvit.

Připomeňme si tedy na tomto místě několik jednoduchých zásad či strategií prevence.

Protože největší riziko je spjato se sexuálním životem, je prevence spojena zejména se změnami sexuálního chování.

- 1) Věrnost jednomu partnerovi. Smysl má ovšem věrnost s partnerem či partnerkou, který byl dosud bez sexuálních zkušeností nebo o kterém víme, že je HIV negativní. Pokud dojde k porušení věrnosti, pak je třeba nejméně dva měsíce zůstat bez sexuálních styků nebo přejít k praktikám bezpečného sexu.
- 2) Bezpečný sex. Riziko HIV nemusí vést k velkým úzkostem a omezením ani u lidí, kteří dosud nemají stálého partnera, pokud znají praktiky bezpečného sexu. Mezi ně patří použití kondomu a případně lubrikačního gelu při každé souloži do pochvy nebo do konečníku. Bezpečnějším sexem také rozumíme petting a tzv. nekoitální techniky. Jedná se o mazlení, tělesné dotyky a dráždění bez soulože, tedy takové sexuální chování, při němž může dojít až k plně uspokojivému průběhu pohlavního styku. Drogám je pochopitelně lepší se vyhnout, zejména na jejich injekčnímu užití, ale pokud k nim člověk sáhne, měl by mít vždy jen svou jehlu, stříkačku a roztok drogy.³⁰⁾

Předcházet nákaze HIV virem je zdánlivě jednoduché. Lidské sexuální chování se však neřídí vždy jen rozumem. Proto je tak složité. Důležité je nejen abychom lépe kontrolovali své chování, ale abychom si uměli o citlivých a intimních otázkách života promluvit se svým partnerem či partnerkou, se svými dětmi.

3.3. Masmédia a sexuální výchova jako prostředek posílení partnerských a etických hodnot

Problémy sexuální výchovy se stále opakují a bývají i námětem k častým diskusím odborníků i laiků. Tak jak je již zmíněno výše, na rozdíl od mnoha jiných vědních disciplin bývá sexuální výchova často posuzována také z hlediska politického, náboženského nebo obecně etického. Sexuální výuce se dostávalo žákům z úst odvážných, vzdělaných a uvědomělých pedagogů snad již v dobách Jana Amose Komenského. Postupovali sice bez metodické pomoci koncepcemi opředěných ministerských úředníků, bez osnov, využívaje většinou pouze svých životních zkušeností. Problémem přetrvávajícím dodnes je však spolupráce při sexuální výchově mezi školou a rodinou. Jedním z možných východisek je nastolení stavu úzké spolupráce jak mezi školou a rodinou, tak i státu, který musí vytvářet vhodné sociálně ekonomické prostředí pro mladou generaci. Pokud poukazujeme na celou řadu negativních vlivů, které přímo či nepřímo působí na naše děti, musíme si také uvědomit míru naší schopnosti tyto děti před těmito vlivy chránit a kde jinde než v bezpečí spořádané milující rodiny. Ta sehraává zvláště významnou roli v době předškolního věku a při dospívání dítěte. V ostrém protikladu pak stojí disfunkční rodina, která je jednou z hlavních příčin vzniku sociálně patologických jevů mládeže.

Stále méně mladých lidí možná na podkladě ekonomické situace, možná z jiných důvodů neuzavírá sňatky. Ruku v ruce s tím klesá i porodnost, kdy nemusíme rozebírat podrobná demografická data na to, abychom zjistili, že tedy ubývá výrazně počet narozených dětí a dochází k přirozenému úbytku obyvatelstva. Naopak neustále vzrůstající trend

rozvodovosti je jen doplněním této nelichotivé mozaiky stavu naší společnosti.

Závěr

Základními pojmy spojujícími všechny výše popsané části jsou média či masmédia jako hromadné sdělovací prostředky a sexuální výchova, jako důležitý mezník ve výchově dětí a mládeže. Děti se setkávají s médii doslova na každém kroku, cestou do školy, ve škole, ale i v době svého volna.

Je velmi složité jednoznačně určit, zda se masmédia podílejí na výchově, potažmo sexuální výchově dětí více než na jejich ovlivňování negativními vlivy. Pravda je zřejmě někde uprostřed. Na mnoha příkladech si můžeme demonstrovat, kdy média, ať již ze svého popudu či na objednávku takzvaně zvenčí, dokáží předložit mládeži správné vzorce chování. Mládež „zasažená“ sexuální výchovou se poté prostřednictvím těchto informací orientuje ve svém okolí a často tyto vzorce chování přebírá do svého hodnotového systému.

Antikoncepce, s tím související prevence a ochrana proti pohlavním nemocím, plánované rodičovství, ale na druhé straně prostituce, pornografie a sexuální delikvence jsou pojmy, které by děti měly zařadit neodmyslitelně do svých slovníků. Osvojení těchto pojmů v důsledku takto pojímané a prezentované sexuální výchovy vede ke zvýšenému užívání antikoncepce a v návaznosti na to ke sníženému výskytu nechtěných těhotenství, dodržování zásad bezpečného sexu a oddaluje věk prvního sexuálního styku. Poskytuje návody, jak postupovat v řešení krizových situací při expozici sexuálně delikventních jednání jak dospělých, tak i jejich vrstevníků.

Na druhé straně masmédia volnou prezentací všudypřítomného násilí, neosobního sexu a pornografie vyvolávají úmyslně u mladé generace

přesvědčení, že všechno to násilí a třeba i sexuální agrese je naprosto normální. Vyvolávají tak u mladé generace stav citové netečnosti, která vede k degradaci vzájemných vztahů mezi mládeží a později i degradaci partnerských vztahů a etických hodnot obecně.

Resumé

Na počátku práce jsme se dotkli lexikálního výkladu pojmů sexuální výchovy, zasazené do kontextu obsahového vymezení tak, jak je chápána v některých zemích Evropy. Současně jsme nastínili základní principy, kterými by se měla sexuální výchova řídit tak, aby plnohodnotně plnila své poslání.

Vymezením úlohy tištěných médií při sexuální výchově jsme nejen získali základní přehled o věkové struktuře konzumentů tištěných médií, ale na konkrétních případech si doložili, jak tisk a jakou formou oslovuje své mladé čtenáře. Hlavní důraz v segmentu audiovizuálních médií jsme zaměřili na televizi a filmové nosiče a definovali jsme důvody proč většina dětí sleduje televizi.

Trendovou záležitostí několika posledních desetiletí je rozmach elektronických médií jako je Internet a počítače.

Rozčlenili jsme negativní vlivy působení masmédií na sexuální výchovu. Základními pojmy se stala pornografie, sexuální deviace a sexuální delikvence s rozdělením sexuálních deviací a mravnostních trestních činů, ohrožujících děti a mládež. Seznámili jsme se i s velice důležitou otázkou prevence a ochrannou před negativními vlivy.

V poslední kapitole jsou média rozebrána z pohledu prostředků preventivního působení na mládež, z důrazem na plánované rodičovství, ochranu před onemocněním HIV/AIDS a posílení partnerských a etických hodnot.

Anotace

Šupík, Petr : **Vliv masmédií na sexuální výchovu mládeže**, bakalářská práce, Zlín, UTB 2005, 48 s

Práce se zabývá vztahem jednotlivých segmentů masmediálního trhu a jejich vlivem na sexuální výchovu mládeže. Postihuje nejen úlohu masmédií při pozitivním působení v edukačním procesu, ale i negativní dopady komerčního působení hromadných sdělovacích prostředků na sexuální výchovu dětí a mládeže.

Klíčová slova :

sexuální výchova, masmédia, hromadné sdělovací prostředky, děti, mládež

Annotation

Šupík, Petr. **Influence of mass media on the sexual education of young people**. Bachelor's treatise, Zlín, UTB, 2005, 48 p.

The treatise deals with the relationships of individual segments of mass media market and their influence on the sexual education of young people. It covers not only the role of mass-media during the positive work in the educational process, but also the negative impact of the commercial effect of mass media on the sexual education of children and young people.

Key words:

sexual education, mass media, children, young people

Literatura a prameny

Legislativa

- 1) zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších změn a doplnění
- 2) č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí

Knižní publikace

- 3) Chmelík, J., et al. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, 1. vyd., Praha, Portál, 2003, 208 s. ISBN 80-7178-739-6.
- 4) Klimeš, L. Slovník cizích slov, 2.vyd., Praha, SPN, 1983, 816 s.
- 5) Mc Luhan, M. Člověk, média a elektronická kultura, 1.vyd., Brno, Jota, 2000, 424 s. ISBN 80-7217-128-6.
- 6) Pondělíčková, J. Nezralá sexualita, 1. vyd., Praha, Avicenum, 144 s.
- 7) Tangová, I. Pornografie, tajné dějiny civilizace, 1.vyd., Praha, BB art, 200 s., ISBN 80-7257-958-4.
- 8) Uzel, R. Pornografie aneb Provokující nahota, 1. vyd., Praha, Ikar, 2004, 200 s. ISBN 80-249-0351-2.
- 9) Weiss, P., Zvěřina, J. Sexuální chování v ČR, 1. vyd., Praha, Portál, 2001, 160 s. ISBN 80-7178-558-X.
- 10) Weiss, P. Sexuální deviace, 1. vyd., Portál, 2002, 360 s. ISBN: 80-7178-634-9.

Časopisecká literatura

- 11) Braun, R., et al. Problematika dětské pornografie a její prevence na škole, In sborník, Sexuální výchova- příručka pro učitele, vyd. VÚP a MŠMT, Praha, 2003, 96 s.
- 12) Fuchsová, K. Zdravá rodina č. 7-8/98, s. 4-8

Internetové zdroje

- 13) Vrabec, V. Internet a hromadné sdělovací prostředky, k vyhledání na <http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200204034>>. ISSN 1212-5075.
- 14) Uzel, R. Sexuální výchova u nás a v Evropě, k vyhledání na [http://www.schering.cz/articles/a287/files/DR_Uzel_Sexu ln v cho va_u_n_s.doc](http://www.schering.cz/articles/a287/files/DR_Uzel_Sexu_ln_v_chova_u_n_s.doc)
- 15) Köpplová, B. Jiráček, J. Socializační role masmédií u dětí a mládeže, Informační studie č. 5. 101, k vyhledání na <http://www.psp.cz/kps/pi>
- 16) Uzel, R. Vliv pornografie na delikventní chování mládeže, dostupné na <http://red.004.cz/sv-ub2004/16pornografie.phtml>
- 17) Národní program boje proti AIDS v ČR, k vyhledání na <http://www.aids-hiv.cz/>

Odkazový a poznámkový aparát

- 1) Uzel, R. Sexuální výchova u nás a v Evropě, (14:)
- 2) Pondělíčková, J. Nezralá sexualita, (6:25)
- 3) Weiss, P., Zvěřina, J. Sexuální chování v ČR, (9:128)
- 4) Köpplová, B. Jiráček, J. Socializační role masmédií u dětí a mládeže, Informační studie č.5.101, (15:)
- 5) Köpplová, B. Jiráček, J. Socializační role masmédií u dětí a mládeže, Informační studie č.5.101, (15:)
- 6) Vrabec, V. Internet a hromadné sdělovací prostředky, (13:)
- 7) Vrabec, V. Internet a hromadné sdělovací prostředky, (13:)
- 8) Köpplová, B. Jiráček, J. Socializační role masmédií u dětí a mládeže, Informační studie č.5.101, (15:)
- 9) Tangová, I. Pornografie, tajné dějiny civilizace, (7:17)
- 10) „bakchanálie“ byla starořecká a starořímská slavnost k počtě boha vína a úrody Bakcha
- 11) Uzel, R. Pornografie aneb Provokující nahota, (8:16-22)
- 12) Tangová, I. Pornografie, tajné dějiny civilizace, (7:20-21)
- 13) Uzel, R. Pornografie aneb Provokující nahota, (8:17)
- 14) Chmelík, J., et al. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, (3:41)
- 15) zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, (1:)
- 16) Uzel, R. Vliv pornografie na delikventní chování mládeže, (16:)
- 17) Uzel, R. Vliv pornografie na delikventní chování mládeže, (16:)
- 18) Weiss, P. Sexuální deviace, (10:10-11)

- 19) Chmelík, J., et al. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, (3:133)
- 20) Chmelík, J., et al. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, (3:140-187)
- 21) zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, (1:)
- 22) Chmelík, J., et al. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, (3:18-19)
- 23) Chmelík, J., et al. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, (3:19-22)
- 24) č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, (2:)
- 25) Weiss, P., Zvěřina, J. Sexuální chování v ČR, (9:128)
- 26) Fuchsová, K. Zdravá rodina č. 7-8/98, (12:)
- 27) Mc Luhan, M. Člověk, média a elektronická kultura, (5:218)
- 28) Národní program boje proti AIDS v ČR, (17:)
- 29) Národní program boje proti AIDS v ČR, (17:)
- 30) Národní program boje proti AIDS v ČR, (17:)

Příloha č.1 – *Zdroje informací o sexualitě dle věku*

Zdroje informací o sexualitě dle věku					
	15 až 17 let	18 až 29 let	30 až 45 let	46 až 59 let	60+
Rodina					
muži	11 %	7 %	12 %	6 %	9 %
ženy	18 %	10 %	8 %	15 %	-
Škola					
muži	15 %	11 %	6 %	5 %	4 %
ženy	16 %	13 %	7 %	9 %	6 %
Film, rozhlas, TV					
muži	25 %	20 %	8 %	5 %	4 %
ženy	11 %	11 %	8 %	5 %	2 %
Noviny, časopisy					
muži	7 %	17 %	11 %	7 %	4 %
ženy	16 %	17 %	7 %	5 %	6 %
Knihy					
muži	5 %	13 %	21 %	27 %	20 %
ženy	9 %	20 %	29 %	27 %	19 %
Kamarádi					
muži	26 %	28 %	35 %	43 %	46 %
ženy	28 %	27 %	34 %	36 %	32 %
Žádný					
muži	11 %	3 %	5 %	7 %	12 %
ženy	4 %	0 %	4 %	10 %	19 %
zdroj: Weiss, Zvěřina					